

הרב יהודה הלוי עמיהי

בכור שנשברה רגלו

שאלה

טלה שנולד לאם שלא ידוע אם היא מבכירה או לא. לאחר מכן לטלה זה נשברה רגל, האם אפשר להתירו כבעל מום?

א. המומים שמתירים את הבכור

נאמר במשנה (בכורות פ"ה מ"ה):

בכור שנסמית עינו שנקטעה ידו שנשברה רגלו הרי זה ישחט על פי שלשה בני הכנסת [הדיוטות מיושבי בית הכנסת], רבי יוסי אומר אפילו יש שם עשרים ושלשה לא ישחט אלא על פי מומחה. הלכה כחכמים שבסימנים אלו אפשר לשחוט על פי שלושה הדיוטות, וכן כתב הרמב"ם (הל' בכורות פ"ג ה"ב), וזו לשונו:

אם אין שם מומחה והיה המום מן המומין הגלויין המובהקין, כגון שנסמית עינו, או נקטעה ידו, או נשברה רגלו, הרי זה ישחט על פי שלשה בני הכנסת.

לפי נוסחאות אלו שבירת רגל נחשבת למום. וכן נאמר במשנה נוספת (בכורות פ"ו מ"ח): 'נשבר עצם ידו ועצם רגלו אף על פי שאינו ניכר'. הגמרא (בכורות מ ע"א) מסבירה ואומרת: 'אינו ניכר מי קא הוה מומא? אמר ר"פ אינו ניכר מחמת עצמו אבל ניכר מחמת מלאכה'. רש"י הסביר: 'מחמת עצמו - שאין השבר נראה אבל ניכר הוא מחמת שצולע והילוך הרגל זו היא מלאכה'. מכאן למדנו שבירת רגל היא מום ניכר אף אם לא רואים את השבירה אלא על ידי ההילוך של הבהמה. אולם בנוסח הל' בכורות לרמב"ן (פ"ה) וכן ברא"ש (בכורות פ"ה ס' יא) כתבו: 'או שנקטעה רגלו או שנשברה ידו'. משמע מדבריהם ששבירה ברגל אינה מום אלא קטיעת הרגל. ה'טור' (יו"ד ס' שט) כתב:

כתב ה"ר יונה האידנא דליכא מומחין אינו נשחט על ידי בני הכנסת אלא במומים מובהקים כגון נסמית עינו ונקטעה ידו וכיוצא בהם. דברי רבנו יונה מבוססים על כך שבזמן קדום היו מומחים בידיעת מומים, בעלי סמיכה מיוחדת, ואפשר היה לשאול אותם, אבל בימינו שאין מומחים כאלו - כדי להתיר את הבכור צריך שיהיו מומים מובהקים ברורים וניכרים. גם ה'שלחן ערוך' (יו"ד ס' שט סעי' ב) כתב על פי דברי רבינו יונה, וזו לשונו:

והאידנא דליכא מומחין, אינו נשחט ע"פ ג' בני הכנסת אלא במומין מובהקים, כגון נסמית עינו ונקטעה ידו וכיוצא בהן.

ה'שלחן ערוך' לא הזכיר אלא נקטעה ידו ולא הזכיר כלל שבירה כמום מובהק שמתירים על פיו. משמע שגם ברגל דווקא קטיעה נחשבת מום גלוי, אבל שבירה אינה מום ניכר

למרות שבהליכתו הוא צולע על רגלו אבל כשעומד לא ניכר שהוא בעל מום ואין זה מום ניכר בכל מצב. אולם ה'טור' עצמו כתב לאחר מכן:

שנשבר עצם היד או הרגל אפילו אינו חסר כלום ואפי' השבר קטן שאינו ניכר בו שנשבר אלא כשהוא מהלך או שנפגם עצם ידו או רגלו בכל אחת מאלו הוי מום... כל אלו המומין מובהקין הן להתיר ע"י אפי' בזמה"ז.

ה'טור' הביא רשימה גדולה של מומים שאפשר להכשיר כפי שכתב בסוף שאפשר לסמוך עליהם, ואמנם בתחילת דבריו הביא את רבנו יונה שמשמע ממנו שרק קטיעת הרגל היא המתירה אבל מסוף דבריו נראה שגם שבירה שמתגלה בהילוך בלבד מתירים בימינו. אמנם ה'שלחן ערוך'¹ השמיט את כל סימני הטור, והביא רק את סמיית העין וקטיעת היד כמומים מתירים, ומשמע שלא קיבל את סימני ה'טור', אבל הרמ"א (יו"ד סי' שט סעי' ב) כתב:

ועוד מנה בעל הטור כמה מומין ששוחטין עליהם בזמן הזה והרב שחבר ספר זה נמשך אחר דברי הרמב"ם, ולי נראה דהסומך על דברי הטור הבנויין על דעת הרא"ש לא הפסיד.

לכאורה בפנינו מחלוקת בין ה'שלחן ערוך' והרמ"א האם אפשר לסמוך על דברי ה'טור' שגם בשבירת רגל - מותר הבכור או שמא רק במומים ניכרים כגון נסמית עינו נקטעה רגלו - מותר. אלא שכבר הבאנו לעיל שהרמב"ם² עצמו כתב שבירת רגל כמום שאפשר להתיר על פיו. ואם כן קשה לומר שמרן יחלוק על הרמב"ם בגלל רבנו יונה. על כן נראה שיש מקום להקל בנשברה הרגל, גם לדעת ה'שלחן ערוך' למרות שלא הזכיר דיני שבר.

ב. מום שניתן לריפוי

המהר"ם שיק³ הקשה כיצד אפשר למנות שבר כמום המתיר, הרי נפסק ב'שלחן ערוך'⁴ שאם היה שבר ונקשר (גבס) ונתאחה השבר אין זה טרפה והבהמה מותרת, ואם כן אנו רואים ששבר אינו מום קבוע ואם כן גם לעניין בכור השבר לא נחשב להיות מום. בשו"ת 'בניין דוד'⁵ הביא שנחלקו בכך שני תירוצי התוס'⁶ בשאלה האם המום מתרפא רק על ידי מעשה אדם, ובלא מעשה אדם השבר לא יתרפא, האם זה נחשב מום או לא.⁷ מכיוון שהרמב"ם כתב על שבירת הרגל שהיא מום קבוע שהתירו על ידי שלושה הדיוטות, וכן ה'טור' כתב ששבירת רגל מתירה כמום. אמנם הרב שלמה קלוגר⁸ כתב ששבירת יד שמתרפאת ולא ניכרת לאחר מכן אינה נחשבת מום, אבל נראה שבנידון דידן אם לא חיברו מיד את הרגל הרי שלא יתאחה כעצם רגיל ואפילו אם יתרפא עדיין יהיה ניכר

1. שו"ע, יו"ד סי' שט סעי' ב.
2. רמב"ם, הל' בכורות פ"ג ה"ב.
3. שו"ת מהר"ם שיק, יו"ד סי' שטז.
4. שו"ע, יו"ד סי' נה סעי' ה.
5. שו"ת בניין דוד (מייזליש), סי' לא אות ב.
6. תוס', בכורות לח ד"ה וסימנך.
7. מהרי"ט אלגזי, פ"ו אות נג.
8. שו"ת טוב טעם ודעת, מהדורא ג ח"ב סי' קסט.

שהוא בעל מום וצולע, לכן במקרה כזה אפשר להקל ובלבד שיראו שלושה הדייטות שהשבר אכן ניכר בעת הליכתו של הבכור.

ג. עדות הבעלים

לאחר שנתברר ששבירת הרגל היא מום קבוע ואפשר להתיר הבכור על ידי שלושה הדייטות, יש לדון שמא הבעלים עצמם או הרועה עשו את המום, וכפי שהמשנה בבכורות⁹ אומרת, וכפי שהרמ"א הביא (יו"ד שיד סעי' א): 'לפיכך כל מום שראוי לבוא בידי אדם אין שוחטין עליו עד שיעידו שמעצמו נפל בו'. אולם נראה שדווקא במום שראוי לבוא בידי אדם צריך לעשות כן, אבל במום שהוא רגיל מהסתבכות בגדרות וכדו' אין צריך עדות, ובייחוד שכאשר הבעלים הוא כהן שאין לו חובת נתינה. אם הישראל הוא הבעלים במקרה כזה אנו חוששים שאינו רוצה לגדל בכור ועל כן עשה בו מום, כדי שיוכל לתת אותו לכהן. אבל בבעלים כהן - הבכור הוא שלו, ולכן אין חוששים שמא יטיל בו מום. ואמנם כעת יכול הכהן לשחטו ולאכלו, אבל בכך לא נאמר שאנו חוששים וגוזרים, ועל כן נראה שכאן אין צורך בעדות על כך שהמום הגיע מעצמו.

סיכום

- א. שבר רגל שלא יתאחה הוא מום קבוע ואפשר לשלושה הדייטות להתיר לתת אותו לכהן, ואם הבעלים כהן יכול לשחטו ולאכלו.
- ב. אין צורך בעדות על כך שהמום הגיע מאליו.

9. משנה, בכורות לה ע"א.